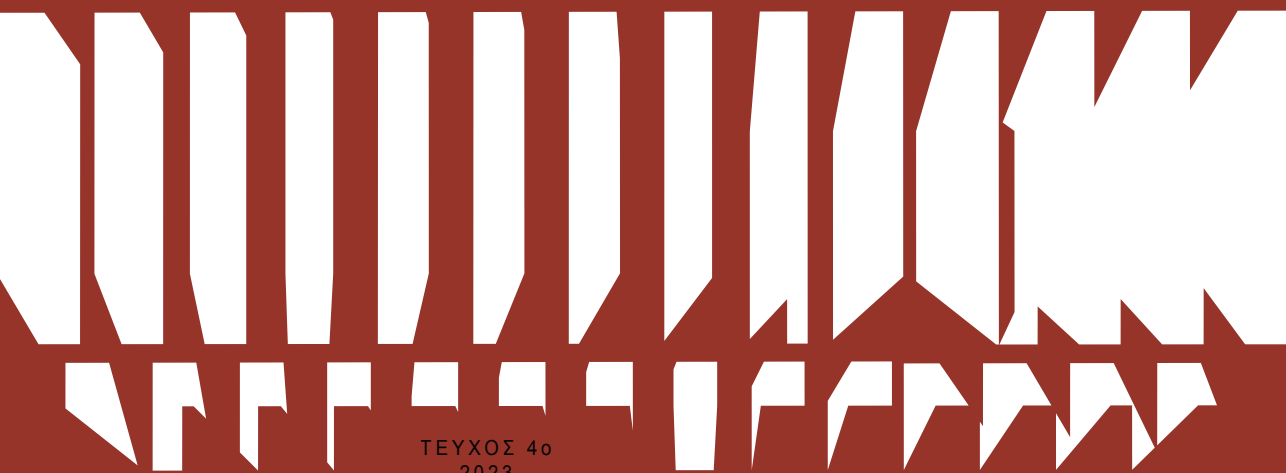

folio

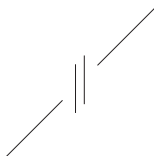
ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΕΙΑΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ 4ο
2023

ΟΙ ΠΟΛΛΑΠΛΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΚΘΕΣΙΑΚΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΝΟΣ ΑΡΧΕΙΟΥ. Το Αρχείο Οικογένειας Λαμπάκη στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

Διονύσης Μουρελάτος

Δρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας Ε.Κ.Π.Α., επιμελητής της έκθεσης

THE MULTIPLE WAYS OF EXHIBITING AN ARCHIVE.

THE LAMPAKIS FAMILY ARCHIVE AT THE BYZANTINE AND CHRISTIAN MUSEUM

Dionysis Mourelatos, Dr of Byzantine Archaeology N.K.U.A., Curator of the exhibition / dmourela@arch.uoa.gr

In the paper we present the challenges of exhibiting archival material in a temporary exhibition at a museum. More specifically, we refer to the exhibition “Smyrna at the beginning of the 20th century through the eyes of the byzantinologist Georgios Lampakis”, presented at the Byzantine and Christian Museum in Athens from December 2022 to April 30, 2023, where items from the personal archive of Georgios Lampakis were exhibited (manuscripts, newspapers, card postals etc.) along with objects from the collections of the museum, that helped the narrative of the exhibition.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πραγματοποίηση της έκθεσης «Η Σμύρνη στις αρχές του 20ού αιώνα μέσα από τα μάτια του βυζαντινολόγου Γεωργίου Λαμπάκη», το διάστημα από 22 Δεκεμβρίου 2022 έως 30 Απριλίου 2023 υπήρξε μία από τις εκθέσεις που πραγματοποιήθηκαν με αφορμή τα 100 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Η έκθεση ήρθε ως αποτέλεσμα μακρόχρονης συνεργασίας με το Αρχείο Οικογένειας Λαμπάκη¹ και το Δ.Π.Μ.Σ. Διαχείριση Μνημείων: Αρχαιολογία, Πόλη και Αρχιτεκτονική, τη διοίκηση του οποίου έχει το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Ε.Κ.Π.Α. (σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών και το Τμήμα Πολιτιστικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου).² Συγκεκριμένα, εδώ και μία δεκαετία το συγκεκριμένο αρχείο έχει αποτελέσει αντικείμενο εργασιών μεταπτυχιακών φοιτητών, τόσο από τη σκοπιά της Ιστορίας της Αρχαιολογίας, όσο και από τη σκοπιά της πολιτιστικής διαχείρισης. Η έκθεση έτυχε ιδιαίτερης προσοχής από τα μέσα ενημέρωσης και πολλά άρθρα αφιερώθηκαν είτε γενικά στην ίδια, είτε σε συγκεκριμένες δράσεις, όπως η ανάπτυξη θεατρικού δρώμενου εντός του χώρου της έκθεσης, που

1 <https://www.aol.org.gr/> (πρόσβαση 21.08.2023).

2 <https://dpmsdiax.arch.uoa.gr/> (πρόσβαση 21.08.2023).

Γενική άποψη της κεντρικής αίθουσας της έκθεσης

υλοποιήθηκε σε συνεργασία με το Εθνικό Θέατρο.³ Οι περίπου 20.000 επισκέπτες, το πλήθος θετικών σχολίων στο βιβλίο επισκεπτών της έκθεσης, τα κοινωνικά δίκτυα και τον έντυπο και ηλεκτρονικό Τύπο αποδεικνύουν τη μεγάλη επιτυχία της έκθεσης. Ο τρόπος έκθεσης των αρχειακών τεκμηρίων ήταν μεγάλο ζητούμενο κατά τον μουσειολογικό σχεδιασμό της έκθεσης, καθώς τα χαρτώα αντικείμενα, λόγω της δυσδιάστατης φύσης του υλικού, αποτελούν αντικείμενα που δύσκολα τραβούν την προσοχή των επισκεπτών.

Α. ΣΤΟΧΟΘΕΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ

Βασικός σκοπός της μελέτης και της προβολής του κατά βάση χαρτώου υλικού ήταν να φωτιστούν και να αναδειχθούν οι διαφορετικές οπτικές της ζωής την περίοδο της μεγάλης ακμής του Ελληνισμού στην περιοχή της Σμύρνης, δηλαδή από τα τέλη του 19ου αιώνα και έως το 1922.⁴

Η απλή ωστόσο προβολή και παράθεση του υλικού θα συνέβαλε σε μια απρόσωπη και σχεδόν επιφανειακή προσέγγιση του περιεχομένου. Έτσι, με γνώμονα την ευρύτερη διάδοση και την αμεσότερη πρόσβαση στις πληροφορίες που προέκυπταν από το υλικό, αποφασίστηκε η διαμόρφωση επιμέρους ενοτήτων. Στην εισαγωγική αίθουσα, εκτός από την ταυτότητα της έκθεσης και την προτομή του Γεωργίου Λαμπάκη που βρισκόταν στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, παρουσιαζόταν σύντομο φιλμ με τίτλο «Η Ευρώπη στο κατώφλι του 20ού αιώνα»,

³ culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?IID=4950 (πρόσβαση 21.08.2023).

⁴ Καραχρήστος Ιωάννης - Παρασκευάς Ποτηρόπουλος (επιμ.), *Σμύρνη: Η ανάπτυξη μιας μητρόπολης της Ανατολικής Μεσογείου (17ος αι.-1922)*, Υμηττός 20-23 Σεπτεμβρίου 2012, Κέντρον Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, Φιλοπρόοδος Όμιλος Υμηττού, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Δημοσιεύματα αρ. 32, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 2016.

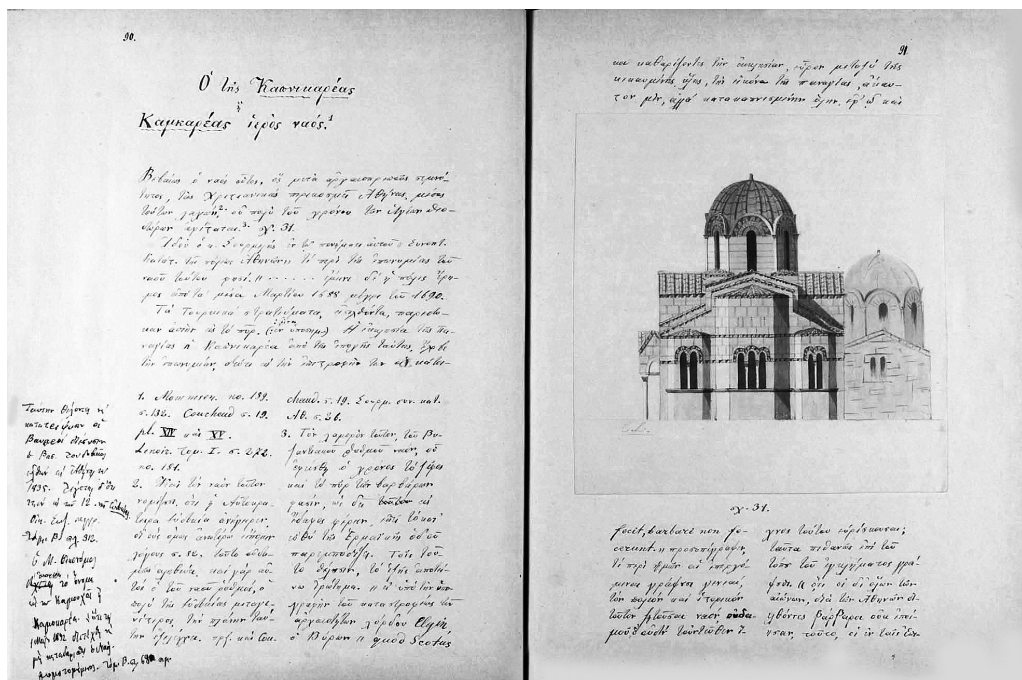
Καρτ-ποστάλ, Η προκουαία της Σμύρνης. Αρχείο Οικογένειας Λαμπάκη

όπου παρουσιαζόταν μία επιλογή από πλάνα αρχείου που είχαν παραχωρηθεί από το ιστορικό αρχείο της Ε.Ρ.Τ. και συνέθεταν -στη λογική του βωβού κινηματογράφου- το γενικότερο ιστορικό, πολιτιστικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής στην Ευρώπη, την Ελλάδα και τη Μικρά Ασία. Κατόπιν, ο επισκέπτης μπορούσε να εισέλθει στην κεντρική αίθουσα, όπου η μουσειολογική αφήγηση χωριζόταν σε έξι ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα σκιαγραφήθηκε μέσα από το έργο του η προσωπικότητα του Γεωργίου Λαμπάκη καθώς και οι γενικότερες ιστορικές και κοινωνικοπολιτικές συνθήκες δράσης του (ίδρυση της Χ.Α.Ε., ταξίδια του στην Ελλάδα και την Οθωμανική αυτοκρατορία, η διδακτορική διατριβή του, η οικογένειά του, το πορτραίτο του κ.λπ.). Στη δεύτερη και την τρίτη ενότητα, επιχειρήθηκε η παρουσίαση τόσο της ευρύτερης περιοχής της Μικράς Ασίας όσο και της Σμύρνης και της σχέσης του Γεωργίου Λαμπάκη με τις χριστιανικές κοινότητες. Οι ενότητες αυτές έδιναν στον επισκέπτη τη συνολική εικόνα του πανοράματος της περιοχής και της δράσης του Γ. Λαμπάκη, οδηγώντας τον από το γενικό, τη Μικρά Ασία και πώς αντιλαμβάνονταν τον χώρο αυτό ο Γ. Λαμπάκης μέσα από το βιβλίο του «Οι Επτά Αστέρες της Αποκαλύψεως»⁵ στο ειδικό, δηλαδή την οργάνωση και τις διαφορετικές πτυχές της ζωής των Ελλήνων στη Σμύρνη. Οι επόμενες τρεις ιστορικές ενότητες της έκθεσης παρουσίαζαν τα μνημεία της περιοχής της Μικράς Ασίας, υπό το πρίσμα της διαχείρισης και του μετασχηματισμού τους σε εθνικά μνημεία, υλικά ορόσημα και σημαίνοντα στοιχεία του εθνικού τόπου. Μία ενότητα επικεντρωνόταν στην περίπτωση της ανάδειξης του τόπου μαρτυρίου του πολιούχου της Σμύρνης, Αγίου Πολυκάρπου, στο Στάδιο της Σμύρνης από τον Γεώργιο Λαμπάκη⁶ αλλά και

5 Λαμπάκης Γεώργιος, *Οι Επτά Αστέρες της Αποκαλύψεως*, Θ.Τζαβέλλας, Αθήνα 1909.

6 Μουρελάτος Διονύσιος, «Το ταξίδι του βυζαντινολόγου Γεωργίου Λαμπάκη στη Μ. Ασία: Η χριστιανική κοινότητα της Σμύρνης και τα μνημεία», στο Καραχρήστος Ιωάννης - Παρασκευάς Ποτηρόπουλος (επιμ.), *Σμύρνη: Η ανάπτυξη μιας μητρόπολης της Ανατολικής Μεσογείου (17ος αι.-1922)*, Υμηττός 20-23 Σεπτεμβρίου 2012, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής

Διαδοκτική διατριβή Γ. Λαμπάκη, «Οι χριστιανικές αρχαιοότητες της Αττικής». Αρχείο Οικογένειας Λαμπάκη

στην καταγραφή κάθε είδους επιγραφών της περιοχής, στοιχείο της ελληνικότητας με ιδιαίτερη σημασία για τους αρχαιολόγους κατά τον 19^ο αιώνα. Τέλος, η τελευταία ιστορική ενότητα παρουσίαζε τον ρόλο και τη σημασία των ανασκαφών, αναστηλώσεων και αρχαιολογικών ερευνών στην Ελλάδα και την Οθωμανική αυτοκρατορία στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα,⁷ συνδέοντας τη δράση του Γεωργίου Λαμπάκη με άλλες αρχαιολογικές έρευνες και τοποθετώντας την σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.

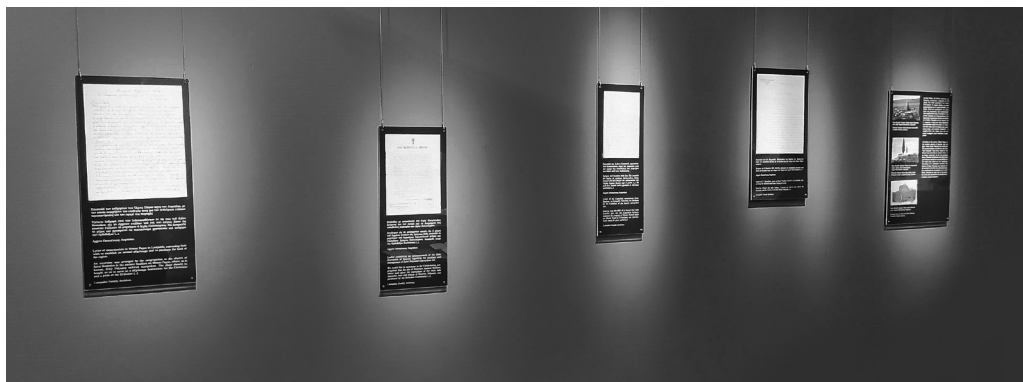
Μία υποενότητα της έκθεσης περιλάμβανε έργο ενός σύγχρονου νεαρού καλλιτέχνη, του Σωτήρη Φωκέα (Soteur)⁸ ο οποίος παρουσίασε με την τεχνική του γκράφιτι τη δική του εκδοχή για τη Σμύρνη (Το έργο του Όνειρο). Η επιλογή ενός σύγχρονου καλλιτέχνη, πέραν του στοιχείου του εντυπωσιασμού και της έκπληξης που δημιούργησε στους επισκέπτες, συνέβαλε στην προβολή της σε κοινά, που συνήθως δεν παρακολουθούν ιστορικές εκθέσεις με ανάλογο περιεχόμενο.

Η μουσειογραφική τακτική που ακολουθήθηκε συνδύαζε τις επιτοίχιες αναρτήσεις με υλικό εμφάνισης σε προθήκες, ενώ οι ενότητες χωρίζονταν με διαχωριστικά στους μακρείς τοίχους της κεντρικής αίθουσας. Στις δύο κεντρικές ιστορικές ενότητες «αναρτήθηκαν» άνισα τα έγγραφα από την οροφή, προκειμένου να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών

Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, Φιλοπρόδος Όμιλος Υμηττού, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Δημοσιεύματα αρ. 32, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 2016, σ. 287-293.

7 Μαλλούχου-Τυφάνο Φανή, *Η αναστήλωση των αρχαίων μνημείων στη νεώτερη Ελλάδα (1834-1939). Το έργο της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας*, (Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 176), Α' εκδ., Αθήνα 1998.

8 <https://artgraffcity.gr/2023/11/07/%CE%B4%CF%81-%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%83-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83/> (πρόσβαση 21.08.2023).

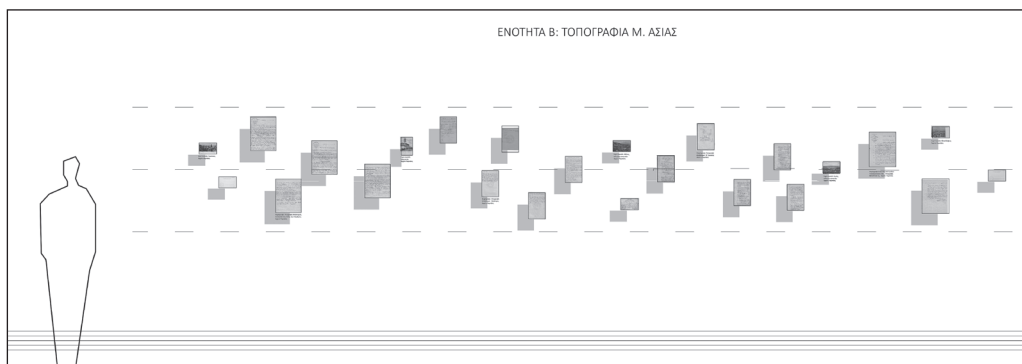

Άποψη της ενότητας της τοπογραφίας της Μικράς Ασίας. Αρχείο Οικογένειας Λαμπάκη

αλλά και να δημιουργήσουν μια «ονειρική» αντίληψη. Οι πληροφορίες δίνονταν με ενημερωτικές επιτοίχιες πινακίδες. Στο βάθος της αίθουσας δημιουργήθηκε εκτενές διαχωριστικό με εκτυπωμένη την «Προκυμαία» της Σμύρνης από καρτ-ποστάλ του Αρχείου Οικογένειας Λαμπάκη. Η εκτύπωση αυτή κυριαρχούσε στην αίθουσα και τόνιζε τη σχέση με την πόλη της Σμύρνης. Πίσω από αυτό το διαχωριστικό, ήταν εκτεθειμένο το έργο του Soteur. Επισημαίνεται εδώ ότι ήταν ορατές από την αρχή της αίθουσας μόνο μικρό μέρος του έργου, πίσω από την εκτύπωση με την Προκυμαία, που δημιουργούσε στους επισκέπτες την περιέργεια της ανακάλυψης.

Β. Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ

Η πλοήγηση στην έκθεση ξεκινούσε από τον προθάλαμο της κεντρικής αίθουσας περιοδικών εκθέσεων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου. Οι πληροφορίες αφορούσαν τόσο τον Γεώργιο Λαμπάκη όσο και το Αρχείο της Οικογένειας Λαμπάκη, από το οποίο προέρχονταν τα περισσότερα τεκμήρια. Οι πληροφοριακές πινακίδες πλαισίωναν μια προτομή, φιλοτεχνημένη πιθανότατα μετά τον θάνατο του Γεωργίου Λαμπάκη από τις συλλογές του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου. Στην ίδια αίθουσα προβαλλόταν σε μεγάλη ψηφιακή οθόνη ταινία 8 λεπτών (στα ελληνικά και τα αγγλικά διαδοχικά) με θέμα «Η Ευρώπη στο κατώφλι του 20ού αιώνα». Πλάνα αρχείου από το αρχείο της Ε.Ρ.Τ. συνδυάστηκαν σε μία αφήγηση προκειμένου να παρουσιάσουν στους επισκέπτες το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο της περιόδου. Η επίσκεψη συνεχιζόταν στην κεντρική αίθουσα, όπου κάθε επισκέπτης μπορούσε να ακολουθήσει διαφορετική διαδρομή καθώς δεν υπήρχε υποχρεωτική πορεία. Δέσποζε, ωστόσο, στην αίθουσα φωτογραφική αναπαραγωγή μιας καρτ-ποστάλ από το Αρχείο της Οικογένειας Λαμπάκη με την Προκυμαία της Σμύρνης. Η υπόλοιπη αίθουσα διαρθρωνόταν σε έξι ενότητες με επιτοίχιες αναρτήσεις πινακίδων, στις οποίες είχαν ενταχθεί ιστορικά τεκμήρια του Αρχείου, εποπτικό υλικό από διάφορους φορείς και πληροφοριακό υλικό. Σε προθήκες που αναπτύσσονταν παράλληλα με τους τοίχους παρουσιάζονταν σημαντικά τεκμήρια (εφημερίδες, βιβλία ή άλλα τεκμήρια από χαρτί και λίγα αντικείμενα, που εμπλούτιζαν την έκθεση). Ωστόσο, οι επισκέπτες ακολουθούσαν συνήθως την πορεία από τα δεξιά και έτσι γνώριζαν καταρχήν τους σημαντικούς σταθμούς της ζωής και της προσωπικότητας του Γεωργίου Λαμπάκη, ενώ στο ίδιο σημείο παρουσιάζονταν και δύο ελαιογραφίες, η προσωπογραφία του Γεωργίου Λαμπάκη, έργο του αδελφού του, ζωγράφου, Εμμανουήλ Λαμπάκη, καθώς και η

Η ενότητα της τοπογραφίας της Μικράς Ασίας (σχέδιο της μουσειολογικής μελέτης από το αρχείο του επιμελητή της έκθεσης)

αυτοπροσωπογραφία του ζωγράφου.⁹ Σε ιδιαίτερη προθήκη παρουσιάστηκε το χειρόγραφο της διδακτορικής του διατριβής «Οι χριστιανικές αρχαιότητες της Αττικής», ανοιγμένη στη σελίδα, όπου παρουσιαζόταν η Καπνικαρέα σε σχέδια του Εμμανουήλ Λαμπάκη.

Η διαδρομή των επισκεπτών συνεχιζόταν με την παρουσίαση αρχαιικών τεκμηρίων από το Αρχείο, στα οποία εμφανιζόταν η αλληλεπίδραση του Γεωργίου Λαμπάκη με τις χριστιανικές κοινότητες της Μικράς Ασίας. Απόψεις από τις πόλεις της Μ. Ασίας έχουν σωθεί σε καρτ-ποστάλ, οι οποίες μαζί με τα απογραφικά δεδομένα επιβεβαιώνουν πως κατά τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αι. η Μ. Ασία περιλάμβανε πόλεις με σημαντική οικοδομική και πληθυσμιακή ανάπτυξη. Η έκθεση τόσο αντιτύπων του βιβλίου όσο και ενός «χάρτη» από αυτό το βιβλίο συνέβαλαν στην παρουσίαση της πρόσληψης του χώρου της Μικράς Ασίας από τον Γεώργιο Λαμπάκη μέσα σε ένα θεολογικό κυρίως πλαίσιο. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε, παρουσιάστηκαν τεκμήρια της αλληλεπίδρασης του Γεωργίου Λαμπάκη με χριστιανικές/ελληνικές κοινότητες της Μικράς Ασίας. Τα έγγραφα αυτά εκτέθηκαν, κρεμασμένα από την οροφή της αίθουσας ανάλογα με την πόλη με την οποία σχετίζονταν. Οι πληροφορίες που περιέχονταν στα έγγραφα αυτά (αλληλογραφία, καρτ ποστάλ, έντυπα ταξιδιωτικά κ.λπ.) παρουσιάζονταν με συνοπτικές λεζάντες. Ο «ονειρικός» αυτός τρόπος έκθεσης, έγγραφα που «ίπτανται» άνισα με τις σκιές τους δημιουργούσαν μία προσέγγιση πιο ευαίσθητη στις πόλεις της Μικράς Ασίας για τον επισκέπτη. Τέλος, σε ιδιαίτερη προθήκη παρουσιαζόταν το βιβλίο του «Οι Επτά Αστέρες της Αποκαλύψεως», το οποίο αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια χαρτογράφησης του ελληνισμού της Μ. Ασίας.

Ο επισκέπτης στη συνέχεια επικεντρωνόταν σε πληροφοριακό υλικό που αφορούσε τη Σύμυρνη. Αναδεικνυόταν ο εκπαιδευτικός, θρησκευτικός, συγκοινωνιακός και εμπορικός ρόλος της πόλης μέσα από την παρουσίαση φωτογραφιών και καρτ-ποστάλ της ξακουστής προκυμαίας, διάσημων ξενοδοχείων, σημαντικών ναών της εποχής, μέσων μεταφοράς και συλλόγων εκπαιδευτηρίων, επιγραφών, άρθρων εφημερίδων αλλά και της προσωπικής αλληλογραφίας του Γ. Λαμπάκη. Η προκυμαία (Quai) με την ομώνυμη συνοικία και τα μεγάλα ξενοδοχεία δίνουν μια εικόνα του κοσμοπολίτικου χαρακτήρα της πόλης, ενώ οι καμυλιέρηδες που μετέφεραν τα εμπορεύματά τους από την ενδοχώρα στα παζάρια της πόλης υπενθύμιζαν τον έντονο εμπορικό της χαρακτήρα. Τέλος, παρουσιάζονταν οι κοινωνικές σχέσεις, τα επαγγέλματα, ήθη και έθιμα της εποχής, τελετές, λέσχες και εκδηλώσεις και γενικότερα πληροφορίες για την καθημερινή

9 Δελατόλας Στέφανος, *Αδελφοί Λαμπάκη, Ιωάννης-Γεώργιος-Εμμανουήλ, Σύνδεσμος των Απανταχού εκ Μουντάδου Τήνου Καταγομένων*, Αθήνα 2006, σ. 249-314.

Εἰκὼν 23.

ΑΙ ΕΠΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ

Αὗται εἰσὶν :

1 Η ΕΦΕΣΟΣ	5 ΑΙ ΣΑΡΔΕΙΣ
2 Η ΣΜΥΡΝΗ	6 Η ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ
3 Η ΠΕΡΓΑΜΟΣ	7 Η ΛΑΟΔΙΚΕΙΑ
4 ΤΑ ΘΥΑΤΕΙΡΑ	

Τούτων ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Σμύρνη κείνται ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ἥτοι ἐν τῇ κυρίᾳ Ἀσίᾳ (Asia propria), ἡ Πέργαμος ἐν τῇ Μυσίᾳ, τὰ Θυάτειρα, αἱ Σάρδεις καὶ ἡ Φιλαδέλφεια ἐν τῇ Λυδίᾳ, ἡ δὲ Λαοδικεῖα ἐν τῇ Φρυγίᾳ. (Εἰκ. 23).

Ἰδρύθησαν δὲ ἡ ἐπὶ τῶν ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπ' οὐρανὸν εὐλαβῶν ἀνδρῶν, περὶ ὧν ποιοῦνται λόγον αἱ Προφῆαι τῶν Ἀποστόλων (8').

Χάρτης των «Επτά Αστέρων» από το βιβλίο του Γεωργίου Λαμπάκη «Οι Επτά Αστέρες της Αποκαλύψεως». Αρχείο Οικογένειας Λαμπάκη

σιάζονταν σελίδες του βιβλίου, σχέδια και σημειώσεις από μνημεία διαφορετικών ιστορικών περιόδων (αρχαία, βυζαντινά, νεώτερα).

Ο επισκέπτης στη συνέχεια μπορούσε να εμβαθύνει σε δύο περιπτώσεις, στην ταύτιση από τον Γεώργιο Λαμπάκη της θέσης του μαρτυρίου του Αγίου Πολυκάρπου, προστάτη-αγίου της Σμύρνης, την υιοθέτηση της θεωρίας του από την ελληνική κοινότητα και τελικώς την αγορά της θέσης αυτής από την Ορθόδοξη Μητρόπολη της Σμύρνης. Σε αυτό το σημείο τα αρχειακά τεκμήρια ίπταντο κατ' αναλογία του τρόπου έκθεσης στον απέναντι τοίχο της αίθουσας, ενώ στις προθήκες παρουσιάζονταν τεκμήρια από το Αρχείο των Επιγραφών που τηρούσε ο Γεώργιος Λαμπάκης (απογραφικά δελτία και ημερολόγια/σημειωματάρια). Τέλος, παρουσιάζονταν ο ρόλος της Αρχαιολογίας και των αρχαιολογικών ερευνών και αναστηλώσεων¹¹ στον Ελλαδικό και τον Μικρασιατικό χώρο την περίοδο αυτή, μέσω κυρίως εποπτικού αρχειακού υλικού, το οποίο ανήκε σε άλλους φορείς (Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο,

ζωή και την κοινωνία της Σμύρνης. Η διαδρομή του επισκέπτη συνήθως συνεχιζόταν πίσω από το μεγάλο φωτογραφικό ανάπτυγμα με την Προκυμαία της Σμύρνης, όπου εκτίθετο το έργο του Soteur με τίτλο Ὀνειρο.¹⁰

Οι επισκέπτες συνέχιζαν τη διαδρομή τους στις υπόλοιπες ιστορικές ενότητες της έκθεσης. Στην αριστερή μακριά πλευρά αναπτύσσονταν τρεις ενότητες, που αναδείκνυαν τη σημασία των μνημείων στις αρχές του 20ού αιώνα για τη συγκρότηση των εθνικών ταυτοτήτων αλλά και στη διεκδίκηση εδαφών, τα οποία ιστορικά συνδέονταν με τα έθνη-κράτη των αρχών του 20ού αιώνα, ιδιαίτερα στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, της Ελλάδας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο ρόλος και η σημασία του Γ. Λαμπάκη εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο, καθώς παρου-

10 Για την πρακτική της ένταξης έργων σύγχρονων καλλιτεχνών σε ιστορικές εκθέσεις βλ.: <https://www.museumnext.com/article/what-can-contemporary-artists-bring-to-your-historical-exhibit/> (πρόσβαση 21.08.2023).

11 Κόκκου Αγγελική, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Εκδόσεις Καπόν, Αθήνα 2009.

Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή, Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή κ.λπ.).¹² Λόγω του θανάτου του Γ. Λαμπάκη το 1914, χρειάστηκε επίσης να παρουσιαστεί αρχειακό υλικό από το αρχείο του Γ. Σωτηρίου, που φυλάσσεται στο Β.Χ.Μ.¹³ Παρουσιάστηκε ιδιαίτερα η περίοδος της ελληνικής διοίκησης της Σμύρνης, όταν ο Γ. Σωτηρίου -ανάμεσα σε άλλους Έλληνες αρχαιολόγους- πραγματοποίησε ανασκαφές στην ευρύτερη περιοχή. Η παρουσίαση του υλικού αυτού επέτρεψε στη μουσειολογική αφήγηση να φθάσει έως τις παραμονές της Καταστροφής της Σμύρνης.

Γ. ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΣΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Η έκθεση πλαισιώθηκε από ποικίλες δράσεις που εντάσσονται κυρίως στις παραστατικές τέχνες, όπως εκδήλωση από τις «Παραμυθοκόρες», που παρουσίασαν παραμύθια από τη Μικρά Ασία στον χώρο της έκθεσης, και τους «Μαϊστορες της Ψαλτικής Τέχνης», που έψαλαν ύμνους για τον Άγιο Πολύκαρπο, προστάτη-άγιο της Σμύρνης. Η σημαντικότερη δράση πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Εθνικό Θέατρο. Η δράση σχεδιάστηκε σε συνεργασία με τη σκηνοθέτιδα Όλγα Ποζέλη και το προσωπικό του Εθνικού Θεάτρου αλλά και τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Δ.Π.Μ.Σ. Διαχείριση Μνημείων: Αρχαιολογία, Πόλη και Αρχιτεκτονική.¹⁴ Το θεατρικό δρώμενο «Ο Γεώργιος Λαμπάκης ταξιδεύει...» παίχτηκε για τρεις εβδομάδες και προσκάλεσε τους επισκέπτες της έκθεσης να επανέλθουν και να εμβαθύνουν συναισθηματικά στη ματιά του Γεωργίου Λαμπάκη στη Μικρά Ασία. Το δρώμενο στηρίχθηκε στο βιβλίο του Γεωργίου Λαμπάκη «Οι Επτά Αστέρες της Αποκαλύψεως», το οποίο ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για το μουσειολογικό σκεπτικό της έκθεσης, καθώς αποκάλυπτε τα κίνητρα και την προσέγγιση στον χώρο και τα μνημεία εκ μέρους του Γεωργίου Λαμπάκη.

Όλες οι δράσεις συνέβαλαν στην πολυαισθητηριακή πρόσληψη της έκθεσης από τους επισκέπτες της φωτίζοντας διαφορετικές πτυχές του πολιτισμού της Σμύρνης και της Μικράς Ασίας αλλά και την προσωπικότητα του Γεωργίου Λαμπάκη. Οι δράσεις των παραστατικών τεχνών λειτούργησαν σε συνδυασμό με τον μουσειογραφικό σχεδιασμό, καθώς έγγραφα, φωτογραφίες και καρτ-ποστάλ «ίπταντο» σε δύο ενότητες της έκθεσης και τόνισαν την «ονειρική» προσέγγιση στο θέμα της έκθεσης. Το έργο του Soteur σε συνδυασμό με τα παραπάνω επέτρεψε στους επισκέπτες της έκθεσης να «ισορροπήσουν» ανάμεσα στους μορφωτικούς/παιδευτικούς της στόχους και σε μια συναισθητική προσέγγιση.

12 Χλέπα Ελένη-Άννα, *Τα Βυζαντινά Μνημεία στη Νεότερη Ελλάδα. Ιδεολογία και Πρακτική των Αποκαταστάσεων (1833-1939)*, Εκδόσεις Καπόν, Αθήνα 2011.

13 Γκράτζιου Όλγα - Λαζαρίδου Αναστασία (επιμ.), *Από τη Χριστιανική Συλλογή στο Βυζαντινό Μουσείο (1884-1930)*, Κατάλογος Έκθεσης, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα, 2006, για τον Γεώργιο Σωτηρίου, βλ. ιδιαίτερα σ. 310-311.

14 <https://www.lifo.gr/culture/theatro/ena-theatriko-dromeno-sto-byzantino-moyseio-mas-systinei-ton-spyoydaio-byzantinologo> (πρόσβαση 21.08.2023).